

**Konstytucyjny standard
prawa karnego materialnego
w orzecznictwie
Trybunału Konstytucyjnego**

Przemysław Cychosz

Kraków 2017

SPIS TREŚCI

Wstęp. Cel pracy. Ustalenia terminologiczne i założenia metodologiczne.	
Struktura pracy.....	10

CZĘŚĆ 1

FORMALNY ASPEKT KONSTITUCYJNEGO STANDARDU PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO

Rozdział 1

Konstitucyjna zasada podziału władzy

1.1. Uwagi wstępne	36
1.2. Status normatywny zasady oraz jej istota i treść.....	37
1.3. Zasada podziału władzy a prawo karne.....	43
1.4. Zasada „sądowego wymiaru sprawiedliwości” i „prawa do sądu” w sprawach karnych w orzecznictwie Trybunału Konstitucyjnego. Bezpośrednie stosowanie art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.....	49
1.5. Problem ingerencji władzy ustawodawczej w rozstrzygnięcia konkretnych spraw zawisłych przed organami stosującymi prawo	83
1.6. Wnioski	87

Rozdział 2

Zasada określoności i zasada ustawowej wyłączności

2.1. Uwagi wstępne	92
2.2. Zasada określoności czynu zabronionego przez ustawę w nauce prawa karnego	93

2.3. Zasada <i>nullum crimen sine lege</i> w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego	98
2.3.1. Zasada określoności a zasada ustawowej wyłączności.....	98
2.3.2. Adresaci zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	107
2.3.3. Ewolucja poglądów Trybunału Konstytucyjnego w zakresie zasady określoności oraz ustawowej wyłączności w sferze prawa karnego materialnego.....	109
2.3.4. Konstytucyjne konteksty obowiązywania zasady określoności.....	116
2.3.5. Model oceny zgodności z zasadą określoności i ustawowej wyłączności – próba rekonstrukcji	141
2.3.6. Problematyka karnych przepisów blankietowych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego	157
2.4. Wnioski	175

Rozdział 3

Zakaz kumulacji odpowiedzialności represyjnej za to samo zachowanie tej samej osoby

3.1. Uwagi ogólne	182
3.2. Problem przedmiotu zaskarżenia i zakresu orzekania	190
3.3. Problem bezpośredniego stosowania zasady <i>ne bis in idem</i>	200
3.4. Zagadnienie symetryczności zasady <i>ne bis in idem</i>	203
3.5. Zakres zastosowania zasady <i>ne bis in idem</i>	206
3.5.1. Sposób rozumienia środka „represyjnego” jako warunku aktualizacji zasady <i>ne bis in idem</i>	207
3.5.2. Sposób rozumienia „ <i>idem</i> ”	212
3.5.3. <i>Ne bis in idem</i> – zakaz podwójnego procedowania, przypisania czy karania?.....	222
3.6. Nadmierna represyjność jako konsekwencja kumulacji odpowiedzialności o charakterze innym niż karny	225
3.7. Wnioski	230

Rozdział 4	
Zasady: <i>Lex poenali retro non agit, lex mitior poenali retro agit</i>	234
4.1. Uwagi wstępne	234
4.2. Ustalenia definicyjne.....	235
4.3. Normatywne podstawy obowiązywania zasad <i>Lex retro non agit</i> oraz <i>lex mitior poenali retro agit</i>	238
4.4. Zakres zastosowania i treść zasady <i>lex poenali retro non agit</i>	243
4.5. Zakres zastosowania i treść zasady <i>lex mitior poenali retro agit</i>	254
4.6. Wnioski	257

CZĘŚĆ 2

MATERIALNY ASPEKT KONSTITUCYJNEGO STANDARDU PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO

Rozdział 5

„Odpowiedzialność karna” jako pojęcie konstytucyjne (art. 42 ust. 1 Konstytucji RP)

5.1. Uwagi ogólne.....	262
5.2. Funkcja limitująca art. 42 ust. 1 Konstytucji RP	271
5.2.1. Definicja „prawa karnego” i „odpowiedzialności karnej” jako problem konstytucyjny.....	271
5.2.2. Definicje „prawa karnego” i „odpowiedzialności karnej” przyjmowane w dogmatyce prawa karnego	280
5.3. Metodologiczna poprawność orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego „odpowiedzialności karnej”	290
5.4. Zakres zastosowania art. 42 Konstytucji.....	304
5.4.1. Ewolucja poglądów Trybunału dotyczących zakresu zastosowania gwarancji z art. 42 Konstytucji RP	304
5.4.2. Pojęcie „odpowiedzialność karna” w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego.....	319
5.4.2.1. Perspektywa zewnętrzna (systemowa)	321
5.4.2.2. Perspektywa wewnętrzna	332

5.4.3. Problem jednolitości standardu konstytucyjnego w ramach „odpowiedzialności karnej” w rozumieniu art. 42 Konstytucji	336
5.5. Funkcja katalogująca art. 42 ust. 1 Konstytucji RP	342

Rozdział 6
Zasada winy

6.1. Uwagi ogólne.....	351
6.2. Główne grupy problemów konstytucyjnych.....	357
6.3. Konstytucyjne źródła wymogu winy, jako przesłanki odpowiedzialności karnej.....	360
6.4. Zakres zastosowania zasady	362
6.5. Mechanizm kontroli	370
6.6. Bezpośrednie stosowanie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w zakresie zasady winy	373
6.7. Istota zasady <i>nullum crimen/nulla poena sine culpa</i>	383
6.8. Stosowanie dolegliwości bez przypisania winy prawomocnym wyrokiem sądu	388

Rozdział 7
Zasada odpowiedzialności za czyn (własny)
w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego

Wnioski.....	406
--------------	-----

Rozdział 8
Zasada proporcjonalności

8.1. Zagadnienia ogólne.....	411
8.1.1. Ogólne założenia teoretyczne dotyczące zasady proporcjonalności.....	411
8.1.2. Zasada proporcjonalności w polskim porządku konstytucyjnym	418
8.1.3. Podsumowanie	426
8.2. Zasada proporcjonalności w prawie karnym materialnym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego.....	429
8.2.1. Zakres kognicji Trybunału w sprawach dotyczących oceny konstytucyjności decyzji kryminalizacyjnej	431

8.2.2. Zakres kognicji Trybunału a brak prawno-karnej ochrony dobra prawnego	445
8.3. Model oceny konstytucyjności decyzji kryminalizacyjnej – próba rekonstrukcji	468
8.3.1. Uwagi ogólne	468
8.3.2. Identyfikacja dóbr prawnych, których ochrona uzasadniać ma prawno-karną ingerencję w zakres chronionych konstytucyjnie praw i wolności	470
8.3.3. Identyfikacja dóbr i wartości, które podlegają ograniczeniu w związku kryminalizacją	487
8.3.4. Mechanizm ważenia kolidujących dóbr i wartości w przypadku decyzji kryminalizacyjnej	500
8.4. Kryteria dopuszczalności wyboru prawno-karnego reżimu odpowiedzialności karnej.....	513
8.4.1 Uzasadnienie kryminalizacji na gruncie Konstytucji RP. Zasada <i>nullum crimen sine periculo sociali</i> w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego	513
8.4.2. Wymóg „konieczności”, „przydatności” w ocenie decyzji kryminalizacyjnej.....	520
8.5. Kryteria konstytucyjnej oceny sposobu ujęcia warunków karalności (znamion typu czynu zabronionego).....	528
8.6. Kryteria oceny konstytucyjności sankcji przewidzianej za dany typ czynu zabronionego	537
8.7. Wnioski	541
Zakończenie.....	545
Bibliografia literatury i wykaz orzeczeń.....	566

BIBLIOGRAFIA LITERATURY I WYKAZ ORZECZEŃ

- Alexy R., *Theorie der Grundrechte*, Baden-Baden 1985.
- Andrejew I., *Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw*, Warszawa 1978.
- Araszkiewicz M., Gizbert-Studnicki T., *Teoria praw podstawowych Roberta Alexego*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 4.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Banaszak B., *Zasada równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, red. L. Garlicki, A. Szmyt, Warszawa 2003.
- Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 2.
- Bielski M., *Koncepcja kontratypów jako okoliczności wyłączających karalność*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2010, nr 2.
- Błachnio-Parzych A., *Kryminalizacja manipulacji instrumentami finansowymi*, Warszawa 2011.
- Błachnio-Parzych A., *Pozorny zbieg znamion przestępstwa i wykroczenia a zasada ne bis in idem w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Palestra” 2008, z. 9-10.
- Bojarski M., Radecki W., *Oceny prawne obszarów stycznych wykroczeń i przestępstw*, Wrocław 1989.
- Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2008.
- Bojarski T., *Typizacja przestępstw i zasada nullum crimen sine lege*, „Ann. UMCS” XXIV 1977, Nr 8, sectio G.
- Brodzisz Z., *Ne bis in idem jako podstawa umorzenia postępowania przygotowawczego w ustawodawstwie polskim i niemieckim*, „Prokuratura i Prawo” 2011, z. 3.

- Buchała K., *Konstytucja a podstawowe zasady prawa karnego materialnego*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga Pamiątkowa ku czci Profesor Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996.
- Buchała K., Kubicki L., *Zasady odpowiedzialności karnej w przyszłej Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 10.
- Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1994.
- Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995.
- Burzyński P., *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008.
- Charakter i struktura norm Konstytucji*, red. J. Trzciniński, Warszawa 1997.
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
- Cychosz P., *Glosa do uchwały SN z dnia 20 czerwca 2012 r., sygn. I KZP 5/12, „Palestra” 3-4/2012.*
- Czepita S., Wronkowska S., Zieliński M., *Założenia szkoły poznańsko-szczyńskiego w teorii prawa*, „Państwo i Prawo” 2013, Nr 2.
- Czeszejko-Sochacki Z., Garlicki L., Trzciniński J., *Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1999.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego: pojęcie, klasyfikacja, skutki prawne*, „Państwo i Prawo” 12/2002.
- Dąbrowska-Kardas M., *O dwóch znaczeniach pojęcia społecznego niebezpieczeństwa czynu*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1997, Nr 1.
- Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nie określonych w ustawie*, Łódź 1995.
- Dębski R., *Uwagi o konstytucyjnym ujęciu zasady nullum crimen sine lege*, „Państwo i Prawo” 1992, z. 5.
- Derlatka M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2007 r., sygn. III KK 245/07*, „Prokuratura i Prawo” 2009, z. 2.
- Domagała P., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 maja 2008 r., sygn. SK 43/05*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 2.
- Dukiet-Nagórska T., *Kilka uwag o zasadzie nullum crimen sine lege w polskim porządku prawnym*, w: *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. Rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, Warszawa 2007.
- Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 2000.
- Dworkin R., *The Model of rules*, “The University of Chicago Law Review” 35/14/1967-1968.
- Działocha K., *Hierarchia norm konstytucyjnych i jej rola w rozstrzygnięciu kolizji norm*, w: *Charakter i struktura norm Konstytucji*, red. J. Trzciniński, Warszawa 1997.
- Falski J., *Ewolucja wykładni zasady równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 1.

- Florczak-Wątor M., *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006.
- Gardocki L., *Pozaustawowe źródła znaczenia przepisu karnego*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2010.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2013.
- Gardocki L., *Subsydiarność prawa karnego oraz in dubio pro libertate jako zasady kryminalizacji*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 12.
- Gardocki L., *Typowe zakłócenia funkcji zasady nullum crimen sine lege*, „Studia Iuridica” 1982, nr X.
- Gardocki L., *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990.
- Garlicki L., *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w 1998 r.*, „Przegląd Sądowy” 1999, Nr 6.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2012.
- Garlicki L., *Prawo do sądu*, w: R. Wieruszewski, *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław 1991.
- Garlicki L., *Przesłanki ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności (na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego)*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 10.
- Garlicki L., *Uwagi do art. 190 Konstytucji*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, Warszawa 2007.
- Garlicki L., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I-V*, red. K. Działocha, L. Garlicki, P. Sarnecki, W. Sokolewicz, J. Trzciniński, Warszawa 2003.
- Giezek J., *Narażenie na niebezpieczeństwo oraz jego znaczenie w konstrukcji czynu zabronionego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2002, t. 50.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3.
- Gonera K., Łętowska E., *Artykuł 190 Konstytucji i jego konsekwencje w praktyce sądowej*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 9.
- Górski A., Sakowicz A., *Bariery prawne integracji europejskiej w sprawach karnych*, Warszawa 2005.
- Gregorowicz J., *Definicje w prawie i nauce prawa*, Łódź 1962.
- Grupiński R., *Opis statystyczny w badaniach prawnopoznawczych*, Warszawa 1981.
- Grześkowiak A., *Nullum crimen, nulla poena sine lege anteriori*, w: *Prawa człowieka. Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Wrocław 1991.
- Gubiński A., *W kwestii rozgraniczenia niektórych kategorii wykroczeń i przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1972, nr 2.
- Hofmański P., *Konwencja europejska a prawo karne*, Toruń 1995.
- Hofmański P., *Prawo do sądu w sprawach karnych jako gwarancja ochrony praw człowieka*, w: *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.

- Hofmański P., w: *Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz. Tom II Komentarz do art. 19–59 oraz do Protokołów dodatkowych*, red. L. Garlicki, Warszawa 2011.
- Indecki K., *Zasada nullum crimen sine lege w prawie karnym międzynarodowym*, w: *Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa Pani Profesor Genowefy Rejman*, red. L. Gardocki, M. Królikowski, A. Walczak-Żochowska, Warszawa 2005.
- Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Kraków 1987.
- Jackowski M., *Zasada ne bis in idem w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 9.
- Jodłowski J., *Zasada prawdy materialnej w perspektywie funkcji prawa karnego*, (rozprawa doktorska, niepublikowana).
- Kabat A., *Pytanie prawne w praktyce orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania*, red. J. Trzciniński, A. Jaśkiewicz, Warszawa 1996.
- Kardas P., *Konstrukcja idealnego zbiegu przestępstw a konstytucyjna i konwencyjna zasada ne bis in idem. (Rozważania o konstytucyjnych i konwencyjnych granicach władzy ustawodawczej)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2010, Nr 4.
- Kardas P., w: P. Kardas, *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Kraków 2011.
- Kochanowski J., *Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej*, Warszawa 1985.
- Konarska-Wrzosek V., Marek A., Oczkowski T., *Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń*, Toruń 2012.
- Kordela M., *Kategoria norm, zasad oraz wartości prawnych. Uwagi metodologiczne w związku z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2009, Nr 5.
- Korycka-Zirk M., *Teorie zasad prawa a zasada proporcjonalności*, Warszawa 2012.
- Kowalik-Bańczyk K., *Wpływ prawa wspólnotowego na stosowanie krajowego prawa karnego*, SE 2006, Nr 3.
- Królikowski M., *Dwa paradygmaty zasady proporcjonalności*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010.
- Królikowski M., *O dopuszczalności retroaktywnego stosowania wykładni w prawie karnym*, w: *Teoria i praktyka wykładni prawa*, red. P. Winczorek, Warszawa 2005.
- Królikowski M., *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej*, Warszawa 2011.
- Królikowski M., *Ogólna ocena projektu nowelizacji Kodeksu karnego jego zgodności z Konstytucją*, ZPBAS 2007, Nr 3.

- Królikowski M., *Okoliczności wyłączające bezprawność jako konstrukcja sprawiedliwości korygującej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2010, z. 2.
- Królikowski M., *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych. Zasada proporcjonalności*, Warszawa 2005.
- Królikowski M., w: M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny. Część Ogólna, Komentarz*, Warszawa 2015.
- Kućka M., Pałka K., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 maja 2008 r., sygn. SK 43/05*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 5.
- Kulesza J., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2007 r., sygn. III KK 245/07*, „Palestra” 2008, z. 11–12.
- Kulesza J., *Negatywna prewencja generalna*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 1.
- Kulesza J., *Niektóre problemy stosowania sankcji bezwzględnie oznaczonej*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 11.
- Kunicka-Michalska B., *Zasada nullum crimen, nulla poena sine lege w projekcie kodeksu karnego w świetle norm międzynarodowych*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci M. Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993.
- Lachowski J., w: *System Prawa Karnego. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności, tom 3*, red. A. Marek, Warszawa 2013.
- Lang W., *Spór o pojęcie odpowiedzialności prawnej*, ZNUMK w Toruniu, Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968, z. 37.
- Lernell L., *Niektóre zagadnienia kodyfikacji prawa karnego*, „Państwo i Prawo” 1954, z. 12.
- Łętowska E., *Funkcjonalna swoistość kontroli konstytucyjności inicjowanej pytaniem sądu i jej skutki*, w: *Instytucje prawa konstytucyjnego w dobie integracji europejskiej. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. Marii Kruk-Jarosz*, red. M. Laskowska, J. Wawrzyniak, Warszawa 2009.
- Łętowska E., *Kara za zabójstwo kwalifikowane. Perspektywa konstytucyjna*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 10.
- Łętowska E., Królikowski J., Łyszkowska A., Sokólska-Warchoł J., *Zasada skargowości – wątpliwości i uwarunkowania na tle acquisconstitutionnel*, w: *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia a ich praktyczna realizacja*, red. K. Budziło, Warszawa 2010.
- Łętowska E., *Odpowiedzialność w aparacie administracji*, w: *Prawo administracyjne i funkcjonowanie aparatu państwowego Polski i NRD*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1981.
- Łętowska E., *Ujęcie karalności zniewagi: przykład niespójności aksjologicznej z konstytucyjną ochroną wypowiedzi medialnej*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, Kraków 2012.
- Łętowska E., w: *Precedens w polskim systemie prawa*, red. A. Śledzińska-Simon, M. Wyrzykowski, Warszawa 2010.

- Lewisch P., *Verfassung und Strafrecht: verfassungsrechtliche Schranken der Strafgesetzgebung*, WUV-Univ.-Verlag, 1993.
- Liżyńska K., *Kwalifikowana postać przestępstwa pomówienia a ochrona wolności słowa*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 9.
- Mąciór W., *Czyn ludzki i jego znaczenie w prawie karnym. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1990.
- Mączyński A., *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006.
- Majewski J., *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1997.
- Majewski J., w: *System Prawa Karnego. Źródła prawa karnego. Tom II*, red. tomu T. Bojarski, red. nacz. A. Marek, Warszawa 2011.
- Marek A., *Prawo karne*. Warszawa 2007.
- Marek A., w: *System Prawa Karnego. Zagadnienia ogólne*, tom I, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Maroń G., *Formuła ważenia zasad prawa jako mechanizm usuwania ich kolizji na przykładzie koncepcji Roberta Alexego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2009.
- Mikołajewicz J., *Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne*, Poznań 2000.
- Morawski L., *Główne nurty współczesnej filozofii prawa*, Warszawa 1999.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Odpowiedzialność karna osób prawnych*, Warszawa 2003.
- Nita B., *Artykuł 54 konwencji wykonawczej z Schengen w wyrokach ETS z dnia 28 września 2006 r. w sprawach: C-467/04 postępowanie karne przeciwko Giuseppe Francesco Gasparini i In. oraz C-150/05 Jean Van Straten przeciwko Niderlandom i Republice Włoskiej*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 9.
- Nita B., *Glosa do postanowienia SN z dnia 5 maja 2009 r., sygn.: IV KK 427/08*, „Przegląd Sejmowy” 2010, Nr 11–12.
- Nita B., *Model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 6.
- Nita B., *Zasada ne bis in idem w międzynarodowym obrocie karnym*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 3.
- Nowicki M.A., *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998.
- Opalek K., *Problemy metodologiczne nauki prawa*, Warszawa 1962.
- Paprzycki L.K., *Głos w dyskusji*, w: *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia i ich praktyczna realizacja*, red. K. Budziło, Warszawa 2010.
- Paprzycki L.K., *Recenzja pracy R. Hausera, J. Trzecińskiego, Prawotwórcze znaczenie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego*, LexisNexis 2008, „Palestra” 5-6/2009.

- Piechowiak M., *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku*, Warszawa 2012.
- Pietrzykowski K., *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 3.
- Plebanek E., *Materialne określenia przestępstwa. Karygodność jako element struktury przestępstwa w perspektywie zasad konstytucyjnych i polskich ustaw karnych*, Kraków 2008.
- Płeszka K., *O dwóch pojęciach systemu prawa*, „ZNUJ. Prace z Nauk Politycznych” 1986, z. 24.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw – próba uporządkowania pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXVIII, 2005, z. 1.
- Popławski H., *Zasada ne bis in idem we wzajemnym stosunku prawa karnego, karno-administracyjnego i dyscyplinarnego*, NP 1964, nr 5.
- Pospieszalski K.M., *O znaczeniu terminu „wymiar sprawiedliwości”*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Konstantego Grzybowskiego*, Kraków 1971.
- Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2009.
- Prawo konstytucyjne RP*, red. P. Sarnecki, Warszawa 2005.
- Pułło A., *Podział władzy. Aktualne problemy w doktrynie, prawie i współczesnej dyskusji konstytucyjnej w Polsce*, „Przegląd Sejmowy” 1993, nr 3.
- Radecki W., *Kary pieniężne w polskim systemie prawnym. Czy nowy rodzaj odpowiedzialności prawnej?*, PPK 1996, z. 14-15.
- Radecki W., *Prawo do sądu podmiotu obwinionego o delikt administracyjny*, w: J. Skupiński, *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, Warszawa 1995.
- Radziejewicz P., *Kontrola konstytucyjności zaniechań ustawodawczych przez Trybunał Konstytucyjny*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 9.
- Raglewski J., *Glosa do wyroku TK z dnia 12 maja 2008 r.*, SK 43/05, LEX/el 2008.
- Rodzinkiewicz M., *Fenomen odpowiedzialności w refleksji filozoficznej a prawo karne zasady odpowiedzialności*, PPK 1997, z. 16.
- Rodzinkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998.
- Rogalski M., *Powaga rzeczy osądzonej w procesie karnym a odpowiedzialność za wykroczenia oraz przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, w: *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dyna, Cz. Kłak, Rzeszów 2005.
- Rogalski M., *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005.
- Sadurski W., *Prawo przed sądem. Studium sądownictwa konstytucyjnego w postkomunistycznych państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Warszawa 2008.

- Sakowicz A., *Sankcja bezwzględnie oznaczona (uwagi krytyczne na tle art. 148 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 5.
- Sakowicz A., *Zasada ne bis in idem w prawie karnym w ujęciu paneuropejskim*, Białystok 2011.
- Sarnecki P., *Systematyka Konstytucji*, w: *Charakter i struktura norm konstytucji*, red. J. Trzciniński, Warszawa 1997.
- Sarnecki P., w: *Konstytucja RP. Komentarz. Komentarz do art. 10*, red. L. Garlicki, t. V, Warszawa 2007.
- Skrzyńska D., *Pojęcie odpowiedzialności prawnej i jej kategorie*, „Prokuratura i Prawo” 2002, z. 2.
- Skupiński J., *Gwarancje prawidłowości orzekania na tle sporu o pojęcie wymiaru sprawiedliwości*, „Państwo i Prawo” 1972, z. 8-9.
- Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. II, Warszawa 1979, t. III, Warszawa 1981.
- Słownik wyrazów obcych PWN*, red. J. Tokarski, Warszawa 1980.
- Sobczak K., *Rzeźbienie państwa prawa. 20 lat później. Ewa Łętowska w rozmowie z Krzysztofem Sobczakiem*, Warszawa 2012.
- Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Spotowski A., *Zasada lex retro non agit (geneza, uzasadnienie, zasięg)*, „Palestra” 1985, Nr 9.
- Stefański R.A., *Glosa do postanowienia SN z dnia 12 stycznia 2001 r., sygn: III KKN 504/98*, OSP 2001, z. 9, poz. 126.
- Stefański R.A., *Obligatoryjne zarządzenie wykonania kary zawieszanej warunkowo*, „Probacja” 2010, nr 2.
- Stępkowski A., *Zasada proporcjonalności w europejskiej kulturze prawnej. Sądowa kontrola władzy dyskrecjonalnej w nowoczesnej Europie*, Warszawa 2010.
- Teoria państwa i prawa. Wybór tekstów*. Warszawa 1974.
- Trzciniński J., *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 1.
- Tuleja P., *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności*, Kraków 2003.
- Tuleja P., *Konstytucyjne podstawy prawa intertemporalnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, KPP 1997, z. 1.
- Tuleja P., *Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawie hierarchicznej kontroli norm*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 5.
- Tuleja P., *Referat wygłoszony podczas konferencji: XI Bielańskiego Kółka Karnistycznego w dniu 14 maja 2014 r. w Warszawie*.
- Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane zagadnienia)*, Kraków 2003.

- Tuleja P., *Trybunał Konstytucyjny – negatywny ustawodawca czy strażnik Konstytucji?*, w: *Instytucje prawa konstytucyjnego w dobie integracji europejskiej*, red. J. Wawrzyniak, M. Laskowska, Warszawa 2009.
- Tuleja P., Wróbel W., *Konstytucyjne standardy prawa karnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994.
- Tuleja P., Wróbel W., *Z zagadnień wprowadzenia ponownej karalności*, „Państwo i Prawo” 1994, z. 1.
- Tuleja P., *Zaniechanie ustawodawcze*, w: *Ustroje, doktryny, instytucje polityczne. Księga jubileuszowa Profesora zw. dra hab. Mariana Grzybowskiego*, Kraków 2007.
- Tuleja P., *Zasady konstytucyjne*, w: *Konstytucjonalizacja zasad i instytucji ustrojowych*, red. P. Sarnecki, Warszawa 1997.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Warszawa 2003.
- Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego*, w: *Nowe kodeksy karne z 1997 z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2009.
- Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1999.
- Wiącek M., *Pytania prawne sądu do Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2011.
- Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa 2002.
- Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, red. M. Bańko, Warszawa 2008.
- Wiliński P., *Konstytucyjna zasada nulla poene sine lege a instytucja exequatur*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, Poznań 2009.
- Wiliński P., *Konstytucyjne gwarancje nullum crimen sine lege a przepisy odsyłające w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Problemy wymiaru sprawiedliwości. Księga Jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2011.
- Włodyka S., *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 1968.
- Wojtyczek K., *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, Kraków 1999.
- Wojtyczek K., *Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1999, z. 2.
- Wojtyczek K., *Zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego na gruncie Konstytucji RP*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1991, Nr 1.
- Wolter W., *Granice i zakres prawa karania*, „Państwo i Prawo” 1957, z. 2.
- Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960.
- Wolter W., *Niektóre zagadnienia prawa karnego w świetle Konstytucji P.R.L.*, „Państwo i Prawo” 1954, z. 2.

- Wolter W., *Reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961.
- Wolter W., *Zbieg przepisów ustawy*, „Państwo i Prawo” 1973, z. 10.
- Wróbel W., *Pojęcie „dobra prawnego” w wykładni przepisów prawa karnego*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Wróbel W., *Z problematyki tak zwanego pozornego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym*, w: *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Wróbel W., *Z zagadnień retroaktywności prawa karnego*, „Przegląd Sejmowy” 1993, nr 4.
- Wróbel W., *Zakaz podwójnej karalności i zasada ne bis in idem w obszarze przestępstw, wykroczeń oraz deliktów administracyjnych – wybrane zagadnienia*, w: *Zagadnienia prawa dowodowego*, red. J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Warszawa 2011.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2014.
- Wróblewski J., *Wstęp do prawoznawstwa*, Łódź 1984.
- Wróblewski J., *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1989.
- Wronkowska S., *Kilka uwag o prawodawcy negatywnym*, „Państwo i Prawo” 10/2008.
- Wronkowska S., w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1993.
- Wronkowska S., Zieliński M., *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*, Warszawa 1993.
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.
- Wronkowska S., *Zmiany w systemie prawnym (z zagadnień techniki i polityki legislacyjnej)*, „Państwo i Prawo” 1991, z. 9.
- Wyrembak J., *Zasada nullum crimen sine lege a wykładnią prawa (ze szczególnym uwzględnieniem pozycji metody językowej)*, „Przegląd Sejmowy” 2009, Nr 1.
- Wyrembak J., *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw. Pozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia*, Warszawa 2009.
- Wyrembak J., *Zasadnicza wykładnia znamion ustawowych przestępstwa*, w: *Teoria i praktyka wykładni prawa*, red. P. Winczorek, Warszawa 2005.
- Wyrzykowski M., *Granice praw i wolności – granice władzy*, w: *Obywatel – jego wolności i prawa. Zbiór studiów przygotowanych z okazji 10-lecia urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich*, red. B. Oliwa-Radzikowska, Warszawa 1998.

- Wyrzykowski M., Ziółkowski M., *Konstytucyjne zasady prawa i ich znaczenie dla interpretacji zasad ogólnych prawa i postępowania administracyjnego*, w: *Konstytucyjne podstawy funkcjonowania administracji publicznej. System Prawa Administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. II, Warszawa 2012.
- Zakolska J., *Problem klauzuli ograniczającej korzystanie z praw i wolności człowieka w pracach konstytucyjnych, w poglądach doktryny i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 5.
- Zakolska J., *Zasada proporcjonalności w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2008.
- Zasada równości w orzecznictwie trybunałów konstytucyjnych*, red. L. Garlicki, J. Trzciński, Wrocław 1990.
- Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, red. J. Warylewski, Warszawa 2003.
- Zawłocki R., *Karygodność czynu zabronionego jako podstawa proporcjonalnej kary kryminalnej*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010.
- Zieliński A., *Institucja sądu w państwie prawnym – model konstytucyjny*, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarz, Poznań 1999.
- Zieliński M., *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Poznań 1972.
- Zieliński M., *Konstytucyjne zasady prawa*, w: *Charakterystyka i struktura norm Konstytucji*, red. J. Trzciński, Warszawa 1997.
- Zieliński M., Ziemiński Z., *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988.
- Ziemiński Z., *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980.
- Ziemiński Z., *Szkice z metodologii szczegółowych nauk prawnych*, Poznań 1983.
- Ziemiński Z., w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Zimmermann J., *Prawo do sądu w prawie administracyjnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXV VIII, zeszyt 2/2006.
- Zoll A., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2007 r., sygn. akt: III KK 245/07*, OSP 2008, nr 10, poz. 113.
- Zoll A., *Kodeks karny. Komentarz. Część ogólna*, t. I, 2012.
- Zoll A., *Konstytucyjne aspekty prawa karnego*, w: *System Prawa Karnego. Tom II. Źródła prawa karnego*, red. A. Marek, Warszawa 2011.
- Zoll A., *Materialne określenie przestępstwa*, „Prokuratura i Prawo” 1997, Nr 2.
- Zoll A., *Nowa kodyfikacja karna w świetle Konstytucji*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1997, z. 2.

- Zoll A., *Odpowiedzialność karna za czyn niesprowadzający zagrożenia dla dobra prawnego w świetle Konstytucji*, w: *Formy stadialne i postacie zjawiskowe popełnienia przestępstwa. Materiały III Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2007.
- Zoll A., *Okoliczności wyłączające bezprawność*, Warszawa 1982.
- Zoll A., *Pozaustawowe okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną w świetle konstytucyjnej zasady podziału władzy*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005.
- Zoll A., *Skuteczność orzeczeń polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Ius et Lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002.
- Zoll A., *Skuteczność orzeczeń polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2010.
- Zoll A., *W sprawie kontratypów. Polemika z artykułem T. Kaczmarka*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 4.
- Zoll A., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. A. Zoll, Kraków 2004.
- Zoll A., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. A. Zoll, t. I, Kraków 2012.
- Zoll A., Wróbel W., *Polskie prawo karne*, Kraków 2010.
- Zoll A., *Zasady prawa karnego w projekcie konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 3.
- Zoll A., *Znaczenie konstytucyjnej zasady podziału władzy dla prawa karnego materialnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXVIII, 2006, z. 2.
- Zoll A., *Związanie sędziego ustawową*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga Pamiątkowa ku czci Profesor Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996.
- Żółtek S., *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Warszawa 2009.
- Zubik M., *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji o orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2005, Nr 3.

**Orzecznictwo dotyczące zasady podziału władzy,
sądowego wymiaru sprawiedliwości oraz prawa do sądu**

Orzecznictwo TK

- Orzeczenie TK z 9 listopada 1993 r., K 11/93.
Postanowienie sygnalizacyjne TK z 13 czerwca 1994 r., S 1/94, OTK1986-1995/
t5/1994/cz1/28.
Orzeczenie TK z 21 listopada 1994 r., K 6/94, OTK, 1994, cz. II, poz. 39.
Wyrok TK z 6 października 1998 r., K 36/97 ZU 5/1998, poz. 65.
Wyrok TK z 9 maja 2000 r., K 21/99, OTK ZU 4/2000, poz. 109.
Wyrok TK z 16 stycznia 2001 r., P 5/00, ZU 1/2001, poz. 1.
Wyrok TK z 21 lutego 2001 r., P 12/00, ZU 3/2001, poz. 47.
Wyrok TK z 2 kwietnia 2001 r., SK 10/00, ZU 3/2001, poz. 52.
Wyrok TK z 11 czerwca 2002 r., SK 5/02, OTK ZU 4/A/2002, poz. 41.
Wyrok TK z 12 maja 2003 r., SK 38/02 OTK ZU5/A/2003, poz. 38.
Wyrok TK z 9 grudnia 2003 r., P 9/02, OTK ZU 9/A/2003, poz. 100.
Wyrok TK z 18 lutego 2004 r., K 12/03, OTK ZU2/A/2004, poz. 8.
Wyrok TK z 18 maja 2004 r., SK 38/03, OTK ZU 5/A/2004, poz. 45.
Wyrok TK z 27 kwietnia 2005 r., P 1/05, OTK ZU 4/A/2005, poz. 42.
Wyrok TK z 19 lipca 2005 r., P 28/04, OTK ZU 7/A/2005, poz. 81.
Wyrok TK z 19 listopada 2005 r., P 16/04, OTK ZU 10/A/2005, poz. 119.
Wyrok z 29 listopada 2005 r., P 16/04, OTK ZU 10/A/2005, poz. 119.
Wyrok TK z 24 lipca 2006 r., SK 58/03, OTK ZU 7/A/2006, poz. 85.
Postanowienie TK z 21 września 2006 r., K 39/05, OTK ZU A/8/2006,
poz. 115.
Postanowienie TK z 21 maja 2007 r., Tw 14/07, OTK ZU4/B/2007, poz. 156.
Postanowienie TK z 22 października 2007 r., P 24/07, OTK ZU 9/A/2007,
poz. 118.
Wyrok TK z 24 października 2007 r., SK 7/06, OTK ZU 9/A/2007, poz. 108.
Postanowienie TK z 12 lutego 2008 r., P 62/08, OTK ZU 1/A/2008, poz. 17.
Wyrok TK z 10 czerwca 2008 r., SK 17/07, OTK ZU 5/A/2008, poz. 78.
Wyrok TK z 3 lipca 2008 r., K 38/07, OTK ZU 6/A/2008, poz. 102.
Wyrok TK z 15 października 2008 r., P 32/06, OTK ZU 8/A/2008, poz. 138.
Wyrok TK z 15 stycznia 2009 r., K 45/07, OTK ZU 1/A/2007, poz. 3.
Postanowienie TK z 11 lutego 2009 r., P 39/07, OTK ZU2/A/2009, poz. 12.
Postanowienie TK z 10 marca 2009 r., SK 39/07, OTK ZU3/A/2009, poz. 33.
Wyrok TK z 13 lipca 2009 r., SK 46/08, OTK ZU7/A/2009, poz. 109.
Wyrok TK z 21 lipca 2009 r., K 7/09, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 113.
Wyrok TK z 5 października 2010 r., SK 26/08, OTK ZU 8/A/2010, poz. 73.
Wyrok TK z 5 kwietnia 2011 r., P 6/10, OTK ZU 3/A/2011, poz. 19.
Postanowienie TK z 29 lutego 2012 r., P 22/11 OTK ZU 2/A/2012, poz. 23.
Wyrok TK z 5 czerwca 2012 r., K 18/09, OTK ZU6/A/2012, poz. 63.
Wyrok TK z 6 listopada 2012 r., K 21/11, OTK ZU nr 10/A/2012, poz. 119.

- Wyrok TK z 20 listopad 2012 r., SK 3/12, OTK ZU10/A/2012, poz. 123.
Wyrok TK z 27 marca 2013 r., K 27/12, OTK ZU 3/A/2013, poz. 29.
Wyrok TK z 17 lipca 2013 r., SK 9/10, OTK ZU6/A/2013, poz. 79.
Wyrok TK z 2 października 2013 r., SK 10/13 OTK ZU 7/A/2013, poz. 76.
Wyrok TK z 15 października 2013 r., P 26/11, OTK ZU 7/A/2013, poz. 99.
Wyrok TK z 7 listopad 2013 r., K 31/12, OTK ZU8/A/2013, poz. 121.
Wyrok TK z 7 października 2014 r., K 9/13, OTK ZU 9/A/2014, poz. 101.

Orzecznictwo SN i sądów powszechnych

- Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z 17 września 1996 r., I KZP 19/96, Lex Polonica nr 311184.
Postanowienie SA w Krakowie z 8 września 2009 r., II Akzw 739/2009, KZS 2009, z. 9, poz. 57.
Uchwała SN z 23 października 2003 r., I KZP 29/2003, Lexpolonica nr 363963.
Postanowienie SN z 1 kwietnia 2005 r., IV KK 42/2005, LexPolonica nr 384743.
Uchwała SN z 20 września 2007 r., I KZP 26/07.
Postanowienie SN z 26 marca 2009 r., I KZP 2/2009, Lex polonica 2017258.
Postanowienie SN z 25 marca 2010 r., IV KK 316/10, Lexpolonica 2244782.
Uchwała SN z 28 marca 2012 r., I KZP 26/11, Lex polonica 3075226.
Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN z 20 czerwca 2012 r., I KZP 8/12.
Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN z 20 czerwca 2012 r., I KZP 5/12.
Wyrok SA w Warszawie z 26 kwietnia 2013 r., II AKa 70/13.

Orzecznictwo dotyczące zasady dostatecznej określoności oraz ustawowej wyłączności

Orzecznictwo TK

- Orzeczenie TK z 1 marca 1994 r., U 7/93, Z.U. 1994//5; OTK1986-1995/t5/1994/cz1/5.
Orzeczenie TK z 26 kwietnia 1995 r., K 11/94, Z.U. 1995, poz. 12; OTK1986-1995/t6/1995/cz1/12.
Orzeczenie TK z 26 września 1995 r., U 4/95, Z.U. 1995//27; OTK1986-1995/t6/1995/cz2/27.
Wyrok TK z 13 kwietnia 1999 r., K 36/98, OTK ZU nr 3/1999, poz. 40.
Wyrok TK z 6 lipca 1999 r., P 2/99, OTK ZU 5/1999, poz. 103.
Wyrok TK z 15 września 1999 r., K 11/99, OTK ZU nr 6/1999, poz. 116.
Wyrok TK z z 4 października 2000 r., P 8/00, OTK ZU nr 6/2000, poz. 189.
Wyrok TK z 17 października 2000 r., SK 5/99, OTK ZU7/2000, poz. 254.
Wyrok TK z 20 lutego 2001 r., P 2/00, OTK ZU 2/2001, poz. 32.
Wyrok TK z 30 października 2001 r., K 33/00, OTK ZU7/2001, poz. 217.
Wyrok TK z 4 października 2000 r., P 8/00, OTK ZU nr 6/2000, poz. 189.

- Postanowienie TK z 15 kwietnia 2002 r., Ts 5/02, OTK ZU 3/B/2002, poz. 215.
- Wyrok TK z 28 stycznia 2003 r., K 2/02, OTK ZU nr 1/A/2003, poz. 4.
- Wyrok TK z 8 lipca 2003 r., P 10/02, OTK ZU 6/A/2003, poz. 62.
- Postanowienie TK z 18 września 2003 r., Ts 87/03, OTK ZU 4/B/2003, 248.
- Wyrok TK z 26 listopada 2003 r., SK 22/02, OTK ZU9/A/2003, poz. 97.
- Wyrok TK z 5 maja 2004 r., P 2/03, OTK ZU5/A/2004.
- Postanowienie TK z 26 lipca 2004 r., Ts 26/04, OTK ZU 5/B/2004, poz. 287.
- Postanowienie TK z 23 listopada 2004 r., Ts 104/04, OTK ZU 2/B/2005, poz. 70.
- Wyrok TK z 13 stycznia 2005 r., P 15/02, OTK ZU 1/A/2005, poz. 4.
- Wyrok TK z 28 czerwca 2005 r., SK 56/04, OTK ZU6/A/2006, poz. 67.
- Wyrok TK z 12 września 2005 r., SK 13/05, OTK ZU8/A/2005, poz. 81.
- Wyrok TK z 21 lipca 2006 r., P 33/05, OTK ZU7/A/2006, poz. 83.
- Wyrok TK z 1 kwietnia 2008 r., SK 77/06, OTK ZU nr 3/A/2008, poz. 39, s. 356.
- Wyrok TK z 13 maja 2008 r., P 50/07, OTK ZU 4/A/2008, poz. 58.
- Postanowienie TK z 13 października 2008 r., Ts 249/08, OTK ZU5/B/2010, poz. 331.
- Postanowienie TK z 31 grudnia 2008 r., Ts 175/07, OTK ZU 2/B/2009, poz. 111.
- Wyrok TK z 7 lipca 2009 r., K 13/08, OTK ZU 7/A/2009, poz. 105.
- Wyrok TK z 28 lipca 2009 r., P 65/07, OTK ZU7/A/2009, poz. 114.
- Postanowienie TK z 21 października 2009 r., P 31/07, OTK ZU9/a/2009, poz. 144.
- Postanowienie TK z 16 marca 2010 r., P 3/07, OTK ZU 3/B/2010, poz. 30.
- Postanowienie TK z 29 marca 2010 r., Ts 349/10, OTK ZU 1/B/2010, poz. 27.
- Wyrok TK z 9 czerwca 2010 r., SK 52/08, OTK ZU 5/A/2010, poz. 50.
- Postanowienie TK z 20 września 2010 r., Ts 71/09, OTK ZU6/B/2010, poz. 435.
- Postanowienie TK z 21 października 2010 r., P 31/07, OTK ZU9/A/2009, poz. 144.
- Wyrok TK z 19 kwietnia 2011 r., P 41/09, OTK ZU 3/A/2011, poz. 25.
- Postanowienie TK z 18 maja 2011 r., Ts 85/10, OTK ZU 1/B/2012, poz. 65.
- Postanowienie TK z 23 maja 2011 r., Ts 115/11, OTK ZU 1/B/2013, poz. 52.
- Wyrok TK z 19 lipca 2011 r. K 11/10, OTK ZU6/A/2011, poz. 66.
- Postanowienie TK z 11 lipca 2013 r., Ts 212/12.
- Wyrok TK z 14 lutego 2012 r., P 20/10, OTK ZU 2/A/2012, poz. 15.
- Wyrok TK z 12 lipca 2012 r., P 24/10, OTK ZU 7/A/2012, poz. 79.
- Postanowienie TK z 10 września 2012 r., Ts 248/10, OTK ZU 1/B/2013, poz. 30.
- Postanowienie TK z 17 września 2012 r., Ts 152/11, OTK ZU 1/B/2013, poz. 58.

- Wyrok TK z 9 października 2012 r., P 27/11, OTK ZU 9/A/2012, poz. 104.
Postanowienie TK z 22 listopada 2012 r., Ts 196/10, OTK ZU 1/B/2013, poz. 20.
Wyrok TK z 19 grudnia 2012 r., K 9/12, OTK ZU11/A/2012, poz. 113.
Postanowienie TK z 6 czerwca 2013 r., Ts 22/12, OTK ZU 4/B/2013, poz. 365.
Postanowienie TK z 8 lipca 2013 r., P 11/11, OTK ZU 6/A/2013, poz. 91.
Postanowienie TK z 11 lipca 2013 r., Ts 212/12.
Postanowienie TK z 29 października 2013 r., Ts 293/12.
Wyrok TK z 20 maja 2014 r., K 17/13, OTK ZU 5/A/2014, poz. 53.
Wyrok TK z 17 lutego 2015 r., K 15/13, OTK ZU 2/A/2015, poz. 16.
Wyrok TK z 17 marca 2015 r., K 31/13, OTK ZU 3/A/2015, poz. 31.
Wyrok TK z 9 czerwca 2015 r., SK 47/13, OTK ZU 6/A/2015, poz. 81.

Orzecznictwo dotyczące zasady *ne bis in idem*

Orzecznictwo TK

- Wyrok TK z 29 kwietnia 1998 r., K 17/97, OTK ZU 3/1998/, poz. 30.
Wyrok TK z 18 czerwca 2001 r., P 6/00, OTK ZU5/2001, poz. 120.
Wyrok TK z 8 października 2002 r., K 36/00, OTK ZU 5/A/2002, poz. 53.
Wyrok TK z 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK ZU 20/A/2004, poz. 103.
Wyrok TK z 4 września 2007 r., P 43/06, OTK ZU 8/A/2007, poz. 95.
Wyrok TK z 15 kwietnia 2008 r., P 26/06, OTK ZU 3/A/2008, poz. 42.
Wyrok TK z 2 września 2008 r., K 35/06, OTK ZU 7/A/2008, poz. 120.
Wyrok TK z 14 października 2009 r., Kp 4/09, OTK ZU 9/A/2009, poz. 134.
Wyrok TK z 18 listopada 2010 r., P 29/09, OTK ZU 9/A/2010, poz. 104.
Wyrok TK z 12 kwietnia 2011 r., P 90/08, OTK ZU 3/A/2011, poz. 21.
Wyrok TK z 19 czerwca 2012 r., P 41/10, OTK ZU 6/A/2012, poz. 65.
Wyrok TK z 18 lipca 2013 r., SK 18/09, OTK ZU 6/A/2013, poz. 80.
Postanowienie TK z 14 lutego 2014 r.,: P 25/11, OTK ZU2/A/2014, poz. 23.
Postanowienie TK z 21 lutego 2014 r., Ts 8/13.
Postanowienie TK z 27 maja 2014 r., Ts 8/13.
Wyrok TK z 21 października 2014 r., P 50/13, OTK ZU 9/A/2014, poz. 103.
Wyrok TK z 21 kwietnia 2015 r., P 40/13 OTK ZU 4/A/2015, poz. 48.
Wyrok TK z 21 października 2015 r., P 32/12,OTK ZU 9/A/2015, poz. 148.
Wyrok TK z 1 grudnia 2016 r., K 45/14, OTK ZU A/2016, poz. 99.
Postanowienie TK z 7 marca 2017 r., K 40/13, OTK ZU 12/A/2017.

Orzecznictwo dotyczące zasady *lex retro non agit*

Orzecznictwo TK

- Orzeczenie TK z 28 maja 1986 r., U 1/86, OTK 1986.
Orzeczenie TK z 30 listopada 1988 r., K 1/88, OTK 1988, poz. 6.
Orzeczenie TK z 13 lutego 1991 r., W 3/90, OTK 1991, poz. 27.

Orzeczenie TK z 2 marca 1993 r., K 9/92, OTK 1993 cz. I.
Orzeczenie TK z 14 grudnia 1993 r., K8/93, OTK 1993, cz. II, poz. 43.
Orzeczenie TK z 29 marca 1994 r., K 13/93, OTK 1994, cz. I, poz. 6.
Orzeczenie TK z 18 października 1994 r., K 2/94, OTK 1994, cz. II, poz. 36.
Wyrok TK z 31 stycznia 1996 r., K. 9/95, OTK ZU nr 1/1996, poz. 2.
Orzeczenie TK z 15 lipca 1996 r., K 5/96, OTK 1996 t. II.
Wyrok TK z 31 marca 1998 r., K. 24/97, OTK ZU nr 2/1998, poz. 13
Postanowienie TK z 17 lutego 1999 r., Ts 154/98, Z.U. 2/1999, poz. 34.
Wyrok TK z 6 lipca 1999 r., P 2/99, OTK ZU5/A/1999, poz. 103.
Wyrok TK z 21 czerwca 2000 r., K 2/99, Z.U. 5/2000, poz. 139.
Wyrok TK z 10 lipca 2000 r., SK 21/99, OTK ZU5/A/2000, poz. 144.
Wyrok TK z 24 października 2000 r., K 12/00, OTK ZU 7/2000, poz. 255.
Wyrok TK z 24 maja 2004 r., SK 44/03, OTK ZU 5/A/2004, poz. 46.
Wyrok TK z 31 stycznia 2005 r., P 9/04, OTK ZU 1/A/2005, poz. 9.
Wyrok TK z 19 marca 2007 r., K 47/05, OTK ZU 3/A/2007, poz. 27.
Wyrok TK z 10 grudnia 2007 r., P 43/07, OTK ZU 11/A/2007, poz. 155.
Wyrok TK z 28 lutego 2008 r., K 43/07 OTK ZU 1/A/2008, poz. 8.
Wyrok TK z 16 kwietnia 2008 r., P 40/07, OTK ZU 3/A/2008, poz. 44.
Wyrok TK z 2 września 2008 r., K 35/06 OTK ZU 7/A/2008, poz. 120.
Wyrok TK z 15 października 2008 r., P 32/06 OTK ZU 8/A/2008, poz. 138.
Wyrok TK z 12 maja 2009 r., P 66/07, OTK ZU 5/A/2009, poz. 65.
Wyrok TK z 3 października 2009 r., P 4/08, OTK ZU 9/a/2009, poz. 133.
Wyrok TK z 27 października 2010 r., K 10/08, OTK ZU 8/A/2010, poz. 81.
Postanowienie TK z 15 marca 2013 r., Ts 9/13, OTK ZU 4/B/2013, poz. 437.
Wyrok TK z 12 maja 2015 r., SK 62/13, OTK ZU 5/A/2015, poz. 63.
Wyrok TK z 23 listopada 2016 r., K 6/14, OTK ZU 98/A/2016.

Orzecznictwo dotyczące pojęcia „odpowiedzialność karna”

Orzecznictwo TK

Orzeczenie TK z 9 listopada 1993 r., K 11/93, Z.U. 1993//37; OTK1986-1995/t4/1993/cz2/37; OTK 1993 cz. II s. 350-367.
Orzeczenie TK z 1 marca 1994 r., U 7/93, Z.U. 1994//5.
Orzeczenie z 26 września 1995 r., U 4/95, Z.U. 1995//27; OTK1986-1995/t6/1995/cz2/27.
Wyrok TK z 29 kwietnia 1998 r., K 17/97, Z.U. 3/1998, poz. 30.
Wyrok TK z 9 czerwca 1998 r., K 28/97, ZU 4/1998, poz. 50.
Wyrok TK z 8 grudnia 1998 r., K 41/97, ZU 7/1998, poz. 117.
Wyrok TK z 12 stycznia 1999 r., P 2/98, Z.U. 2/1999, poz. 1.
Wyrok TK z 16 marca 1999 r., SK 19/98, Z.U. 3/1999, poz. 36.
Wyrok TK z 6 lipca 1999 r., P 2/99, Z.U. 5/.
Wyrok TK z 16 listopada 1999 r., SK 11/99, Z.U. 7/1999, poz. 158.
Wyrok TK z 18 kwietnia 2000 r., K 23/99, Z.U. 3/2000, poz. 89.

- Wyrok TK z 16 stycznia 2001 r., P 5/00, Z.U. 1/2001, poz. 1.
Wyrok TK z 20 lutego 2001 r., P 2/00, Z.U. 2/2001, poz. 32.
Wyrok TK z 27 lutego 2001 r., K 22/00, ZU 3/2001, poz. 48.
Wyrok TK z 11 września 2001 r., SK 17/00, ZU6/2001, poz. 165.
Wyrok TK z 29 stycznia 2002 r., K 19/01, ZU 1/A/2002, poz. 1.
Wyrok TK z 4 lipca 2002 r., P 12/01, OTK ZU nr 4/A/2003, poz. 50.
Wyrok TK z 9 lipca 2002 r., P 4/01, 4/A/2002, poz. 52.
Wyrok TK z 8 października 2002 r., K 36/00, OTK ZU nr 5/A/2002, poz. 63.
Wyrok TK z 8 lipca 2003 r., OTK ZU 6/A/2003, poz. 62.
Wyrok TK z 26 listopada 2003 r., SK 22/02, OTK ZU 9/A/2003, poz. 97.
Wyrok TK z 10 maja 2004 r., SK 39/03, OTK ZU nr 5/A/2004, poz. 40.
Wyrok TK z 25 maja 2004 r., SK 44/03, OTK ZU5/A/2004, poz. 46.
Wyrok TK z 14 czerwca 2004 r., SK 21/03, OTK ZU 6/A/2004, poz. 56.
Wyrok TK z 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK ZU 10/A/2004, poz. 103.
Wyrok TK z 20 listopada 2004 r., SK 31/04, OTK ZU 10/A/2004, poz. 110.
Wyrok TK z 28 czerwca 2005 r., SK 56/04, OTK ZU 6/A/2005, poz. 67.
Wyrok TK z 29 czerwca 2005 r., SK 34/04, OTK ZU 6/A/2005, poz. 69.
Wyrok TK z 24 stycznia 2006 r., SK 52/04, OTK ZU 1/A/2006, poz. 6.
Wyrok TK z 15 maja 2006 r., P 32/05, OTK ZU 5/A/2006, poz. 56.
Wyrok TK z 21 lipca 2006 r., P 33/05, OTK ZU 7/A/2006, poz. 86.
Wyrok TK z 15 stycznia 2007 r., P 19/06, OTK ZU1/A/2007, poz. 2.
Wyrok TK z 4 września 2007 r., P 43/06, OTK ZU 8/A/2007, poz. 85.
Wyrok TK z 8 stycznia 2008 r., P 35/06, OTK ZU 1/A/2008, poz. 1.
Wyrok TK z 19 lutego 2008 r., P 48/06, OTK ZU 1/A/2008, poz. 4.
Wyrok TK z 4 marca 2008 r., SK 3/07, OTK ZU nr 2/A/2008, poz. 25.
Wyrok TK z 31 marca 2008 r., SK 75/06, OTK ZU 2/A/2008, poz. 30.
Wyrok TK z 15 kwietnia 2008 r., P 26/06, OTK ZU3/A/2008, poz. 42.
Wyrok TK z 10 lipca 2008 r., P 15/08, OTK ZU 6/A/2008, poz. 105.
Wyrok TK z 2 września 2008 r., K 35/06, OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 120.
Wyrok TK z 15 października 2008 r., P 32/06, OTK ZU8/A/2008, poz. 138.
Postanowienie TK z 9 grudnia 2008 r., P 52/07, OK ZU 10/A/2008, poz. 184.
Wyrok TK z 7 lipca 2009 r., K 13/08, OTK ZU 7/A/2009, poz. 105.
Wyrok TK z 28 lipca 2009 r., P 65/07, OTK ZU 7/A/2009, poz. 114.
Wyrok TK z 22 września 2009 r., SK 3/08, OTK ZU 8/A/2009, poz. 125.
Postanowienie TK z 18 listopada 2009 r., P 97/08, OTK ZU10/A/2009, poz. 157.
Wyrok TK z 17 listopada 2009 r., SK 64/08, OTK ZU nr 10/A/2009, poz. 148.
Wyrok TK z 25 marca 2010 r., P 9/08, OTK ZU3/A/2010, poz. 26.
Wyrok TK z 11 maja 2010 r., SK 50/08, OTK ZU4/A/2010, poz. 34.
Wyrok TK z 29 czerwca 2010 r., P 28/09, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 52.
Wyrok TK z 12 kwietnia 2011 r., P 90/08, OTK ZU3/A/2011, poz. 21.
Wyrok TK z 11 września 2001 r., SK 17/00, OTK ZU nr 6/2001, poz. 165.
Wyrok TK z 9 lipca 2012 r., P 8/10, OTK ZU7/A/2012, poz. 75.

Wyrok TK z 18 lipca 2012 r., K 14/12, OTK ZU 7/A/2012, poz. 72.
Wyrok TK z 17 lipca 2013 r., SK 9/10, OTK ZU 6/A/2013, poz. 79.
Wyrok TK z 15 października 2013 r., P 26/11 OTK ZU7/A/2013, poz. 99.
Postanowienie TK z 5 listopada 2013 r., SK 15/12, OTK ZU 8/A/2013, poz. 127.
Wyrok TK z 1 lipca 2014 r., SK 6/12, OTK ZU 7/A/2014, poz. 68.
Wyrok TK z 25 listopada 2014 r., K54/13, OTK ZU 10/A/2014, poz. 114.
Wyrok TK z 21 kwietnia 2015 r., P 40/13 OTK ZU 4/A/2015, poz. 48.
Wyrok TK z 21 października 2015 r., P 32/12, OTK ZU 9/A/2015, poz. 148.
Wyrok TK z 23 listopada 2016 r., K 6/14, OTK ZU 98/A/2016.
Wyrok TK z 1 grudnia 2016 r., K 45/14, OTK ZU A/2016, poz. 99.

Orzecznictwo SN i sądów powszechnych

Postanowienie SN z 29 stycznia 2009 r., I KZP 29/08, LexPolonica nr 1991982.
Postanowienie SN z 5 maja 2009 r., IV KK 427/08, LexPolonica nr 2051902.
Wyrok SN z 11 października 2011 r., IV KK 276/11, LexPolonica nr 4135378.
Wyrok SN z 18 października 2011 r., IV KK 286/11, LexPolonica nr 4135377.
Wyrok SN z 16 listopada 2011 r., IIIKK 298/11, LexPolonica nr 4140335.
Wyrok SN z 8 maja 2013 r., V KK 75/13, LexPolonica nr 5841469.

Orzecznictwo dotyczące zasady winy

Orzecznictwo TK

Orzeczenia TK z 26 kwietnia 1995 r., K 11/94, OTK z 1995 r., cz. I, poz. 12.
Orzeczenie TK z 26 września 1995 r., U 4/95, OTK ZU nr 1/1995, poz. 4.
Wyrok TK z 29 kwietnia 1998 r., K 17/97, OTK ZU 3/1998, poz. 30.
Wyrok TK z 10 listopada 1998 r., K 39/97., ZU6/1998, poz. 99.
Orzeczenie TK z 27 kwietnia 1999 r., P 7/98, OTK ZU nr 4/1999.
Wyrok TK z 18 kwietnia 2000 r., K 23/99, ZU 3/200, poz. 89.
Wyrok TK z 16 stycznia 2001 r., P 5/00, OTK ZU 1/2001, poz. 1.
Wyrok TK z 27 lutego 2001 r., K 22/00, wyrok TK z 11 września 2001 r.
Wyrok TK z 4 grudnia 2001 r., SK 18/00, OTK ZU 8/2001, poz. 256.
Wyrok TK z 23 kwietnia 2002 r., K 2/01, OTK ZU 3/A/2002, poz. 27.
Wyrok TK z 4 lipca 2002 r., P 12/01, OTK ZU 4/A/2002, poz. 50.
Wyrok TK z 17 grudnia 2003 r., SK 15/02, OTK ZU 9/A/2003, poz. 103.
Wyrok TK z 20 stycznia 2004 r., SK 26/03, OTK ZU1/A/2004, poz. 3.
Wyrok TK z 3 marca 2004 r., K 29/03, OTK ZU3/A/2004, poz. 17.
Wyrok TK z 18 maja 2004 r., SK 38/03, OTK ZU5/A/2004, poz. 45.
Wyrok TK z 14 czerwca 2004 r., SK 21/03, OTK ZU 6/A/2004, poz. 56.
Wyrok TK z 19 października 2004 r., K 1/04, OTK ZU 9/A/2004, poz. 93.
Wyrok TK z 3 listopada 2004 r., K 18/03 OTK ZU 10/A/2004, poz. 103.
Wyrok TK z 20 listopada 2004 r., SK 31/04, OTK ZU 10/A/2004, poz. 110.
Postanowienie TK z 14 grudnia 2004 r., 32/02, OTK ZU11/A/2004, poz. 123.

- Wyrok TK z 12 września 2005 r., SK 13/05, OTK ZU 8/A/2005, poz. 91.
Wyrok TK z 24 stycznia 2006 r., SK 52/04, OTK ZU 1/A/2006, poz. 6.
Wyrok TK z 11 października 2006 r., P 3/06, OTK ZU9/A/2006, poz. 121.
Wyrok TK z 15 stycznia 2007 r., P 19/06, OTK ZU 1/A/2007, poz. 2.
Wyrok TK z 13 marca 2007 r., K 8/07, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 26.
Wyrok TK z 11 maja 2007 r., i K 2/07, OTK ZU nr 5/A/2007, poz. 48.
Postanowienie TK z 15 maja 2007 r., P 13/06, OTK ZU 6//2007, poz. 57.
Wyrok TK z 4 września 2007 r., P 43/06, OTK ZU 8/A/2007, poz. 85.
Wyrok TK z 8 stycznia 2008 r., P 35/06 OTK ZU 1/A/2008, poz. 1.
Wyrok TK z 4 marca 2008 r., SK3/07, OTK ZI2/a/2008, poz. 25.
Wyrok TK z 31 marca 2008 r., SK 76/06, OTK ZU2/A/2008, poz. 30.
Wyrok TK z 10 lipca 2008 r., P 15/08, OTK ZU 6/A/2008, poz. 105.
Wyrok TK z 2 września 2008 r., K 35/06, OTK ZU7/A/2008, poz. 120.
Wyrok TK z 24 listopada 2008 r., K 66/07, OTK ZU 9/A/2008, poz. 158.
Wyrok TK z 2 grudnia 2008 r., K 37/07, OTK ZU10/A/2008, poz. 172.
Wyrok TK z 17 grudnia 2008 r., P 16/08, OTK ZU 10/A/2008, poz. 181.
Postanowienie TK z 16 kwietnia 2009 r., P 11/08, OTK ZU4/A/2009, poz. 49.
Wyrok TK z 5 maja 2009 r., P 64/07, OTK ZU5/A/2009, poz. 64.
Wyrok TK z 7 lipca 2009 r., K 13/08, OTK ZU7/A/2009, poz. 105.
Wyrok TK z 22 września 2009 r., SK 3/08, OTK ZU 8/A/2009, poz. 125.
Wyrok TK z 14 października 2009 r., Kp 4/09, OTK ZU nr 9/A/2009, poz. 134.
Postanowienie TK z 18 listopada 2009 r., P 97/08, OTK ZU 10/A/2009, poz. 157.
Wyrok TK z 25 marca 2010 r., P 9/08, OTK ZU3/A/2010, poz. 26.
Wyrok TK z 5 kwietnia 2011 r., P 26/09, OTK ZU3/A/2011, poz. 18.
Wyrok TK z 19 kwietnia 2011 r., K 19/08, OTK ZU 3/A/2011, poz. 24.
Postanowienie TK z 17 października 2011 r., Ts 19/11, OTK ZU 6/B/2011, poz. 471.
Wyrok TK z 9 lipca 2012 r., P 8/10, P 8/10, OTK ZU7/A/2012, poz. 75.
Wyrok TK z 18 lipca 2012 r., K 14/12, OTK ZU 7/A/2012, poz. 82.
Wyrok TK z 6 listopada 2012 r., K 21/11, OTK ZU10/A/2012, poz. 119.
Wyrok TK z 22 maja 2013 r., P 46/11, OTK ZU 4/A/2013, poz. 42.
Wyrok TK z 17 lipca 2013 r., SK 9/10, OTK ZU6/A/2013, poz. 79.
Wyrok TK z 15 października 2013 r., P 26/11, OTK ZU7/A/2013, poz. 99.
Postanowienie TK z 29 października 2013 r., P 34/12, OTK ZU 7/A/2013, poz. 117.
Wyrok TK z 12 marca 2014 r., P 27/13, OTK ZU 3/A/2014, poz. 30.
Wyrok TK z 3 czerwca 2014 r., K 19/11, OTK ZU6/A/2014, poz. 60.
Wyrok TK z 1 lipca 2014 r., SK 6/12, OTK ZU 7/A/2014, poz. 78.
Wyrok TK z 28 października 2015 r., SK 59/13, OTK ZU 10/A/2015, poz. 162.
Wyrok TK z 11 października 2016 r., K 24/15, OTK ZU 77/A/2016.

Orzeczenia SN i sądów powszechnych

- Uchwała SN z 22 grudnia 1993 r., I KZP 34/93, LexPolonica Nr 304777.
Uchwała SN z 19 lutego 1997 r., I KZP 41/96, LexPolonica nr 313526.
Wyrok SN z 9 stycznia 2002 r., III KKN 303/2000 LexPolonica nr 361341.
Postanowienie SN z 12 grudnia 2007 r., III KK 245/07, < www.sn.pl >.
Wyrok SN z 3 października 2008 r., III KK 167/2008 (LexPolonica nr 1988958).
Wyrok SA we Wrocławiu z 17 października 2007 r., II Aka 277/2007, LexPolonica 1964376.
Wyrok SA w Łodzi z 18 września 2007 r., II Aka159/2007, LexPolonica nr 1952612.

Orzecznictwo dotyczące zasady odpowiedzialności za czyn (własny)

Orzecznictwo TK

- Wyrok TK z 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK ZU 10/A/2004, poz. 103.
Wyrok TK z 29 czerwca 2005 r., SK 34/04, OTK ZU 6/a/2005, poz. 69.
Wyrok TK z 18 lipca 2012 r., K 14/12, OTK ZU 7/A/2012, poz. 82.
Postanowienie TK z 11 lipca 2013 r., Ts 212/12.
Wyrok TK z 28 października 2015 r., SK 59/13, OTK ZU 10/A/2015, poz. 162.

Orzecznictwo dotyczące zasady proporcjonalności

Orzecznictwo TK

- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 9 marca 1988 r., U 7/87, OTK 1/1988, poz. 1.
Orzeczenie z 12 lutego 1991 r., K 6/90, OTK1986-1995/t3/1991/1.
Orzeczenie TK z 9 kwietnia 1991 r., U 9/90, OTK 1991 s. 142-148.
Orzeczenie z 11 lutego 1992 r., K 14/91, OTK 1992 cz. I s. 93-148.
Orzeczenie z 29 sierpnia 1992 r., K 4/92, OTK1986-1995/t3/1992/cz2/22.
Orzeczenie z 26 stycznia 1993 r., U 10/92, OTK 1993 cz. I s. 19-36.
Uchwała TK z 16 marca 1993 r., W 16/92, OTK 1993 cz. I s. 156-165.
Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z 2 marca 1994 r., W 3/93, OTK1986-1995/t5/1994/cz1/17.
Orzeczenie TK z 12 grudnia 1994 r., K. 3/94, OTK 1994 r., cz. II, s. 141.
Orzeczenie TK z 26 kwietnia 1995 r., K 11/94, OTK1986-1995/t6/1995/cz1/12.
Orzeczenie TK z 23 października 1995 r., K. 4/95, OTK w 1995 r., cz. II, s. 93.
Orzeczenie TK z 9 stycznia 1996 r., K. 18/95, OTK ZU 1/1996, poz. 1.
Orzeczenie TK z 13 stycznia 1996 r., K 9/95, OTK 1996 cz. I s. 41-62.
Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 3 września 1996 r., K 10/96, OTK 4/1996, poz. 33.
Orzeczenie z 3 grudnia 1996 r., K 25/95, OTK 1996 t. II s. 363-387.

- Wyrok TK z 28 maja 1997 r., K 26/96, OTK ZU 2/1997, poz. 19.
 Wyrok z 25 listopada 1997 r., K 26/97, OTK ZU nr 5-6/1997, poz. 64.
 Orzeczenie TK z 26 maja 1998 r., K 26/96, Z.U. 2/1997, poz. 19.
 Orzeczenie z 9 czerwca 1998 r., K 28/97, OTK ZU nr 4/1998, poz. 50.
 Wyrok TK z 6 października 1998 r., K 36/97, ZU 5/1998, poz. 65.
 Wyrok z 12 stycznia 1999 r., P 2/98, OTK ZU 1/1999, poz. 2.
 Wyrok TK z 22 czerwca 1999 r., K 5/99, ZU 5/1999, poz. 100.
 Wyrok TK z 18 stycznia 2000 r., K. 17/99, OTK ZU nr 1/2000, poz. 4.
 Wyrok TK z 11 lipca 2000 r., K. 30/99, OTK ZU nr 5/2000, poz. 145.
 Wyrok TK z 4 grudnia 2000 r., K. 9/00, OTK ZU 8/2000, poz. 294.
 Wyrok TK z 21 lutego 2001 r., P 12/00, OTK ZU3/2001, poz. 47.
 Wyrok TK z 24 kwietnia 2001 r., U 9/00, OTK ZU nr 4/2001, poz. 80.
 Wyrok TK z 25 kwietnia 2001 r., K 13/01, OTK ZU 4/2008, poz. 81.
 Wyrok TK z 24 września 2001 r., SK 22/01, OTK ZU nr 7/2001, poz. 216.
 Wyrok TK z 9 października 2001 r., SK 8/00 OTK ZU nr 7/2001, poz. 211.
 Wyrok TK z 24 października 2001 r., SK 22/01, ZU 7/2001, poz. 216.
 Wyrok TK z 20 listopada 2001 r., SK 15/01, OTK ZU 8/2001, poz. 252.
 Wyrok TK z 4 grudnia 2000 r., K. 9/00, OTK ZU 8/2000, poz. 294.
 Wyrok TK z 29 stycznia 2002 r., K 19/01, OTK ZU nr 1/A/2002, poz. 1.
 Wyrok TK z 27 maja 2002 r., K 20/01, OTK ZU nr 3/A/2002, poz. 34.
 Wyroki TK z 25 czerwca 2002 r., K 45/01, OTK ZU 4/A/2002, poz. 46.
 Wyrok TK z 2 grudnia 2002 r., SK 20/01, OTK ZU nr 7/A/2002, poz. 89.
 Postanowienie TK z 11 grudnia 2002 r., SK 17/02, OTK ZU nr 7/A/2002, poz. 98.
 Wyrok TK z 28 stycznia 2003 r., K 2/02, OTK ZU 1/A/2003, poz. 4.
 Wyrok TK z 5 marca 2003 r., K 7/01, OTK ZU 3/A/2003, poz. 19.
 Wyrok TK z 15 kwietnia 2003 r., SK 4/02, OTK ZU nr 4/A/2003, poz. 31.
 Wyrok TK 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK ZU nr 4/A/2003, poz. 33.
 Postanowienie TK z 9 lipca 2003 r., Ts 65/03, OTK ZU 3/B/2003, poz. 98.
 Wyrok TK z 17 lutego 2004 r., K 17/13, OTK ZU 5/A/2014, poz. 53.
 Wyrok TK z 10 maja 2004 r., SK 39/03, OTK ZU 5/a/2004, poz. 40.
 Wyrok TK z 27 lipca 2004 r., SK 9/03, OTK ZU 7/A/2004, poz. 71.
 Postanowienie TK z 3 listopada 2004 r., SK 24/01, OTK ZU nr 10/A/2004, poz. 111.
 Wyrok TK z 30 listopada 2004 r., SK 31/04, OTK ZU 10/A/2004, poz. 110.
 Wyrok TK z 6 grudnia 2004 r., SK 29/04, OTK ZU11/A/2004, poz. 114.
 Wyrok TK z 12 stycznia 2005 r., K 24/04, OTK ZU 1/a/2005, poz. 3.
 Wyrok TK z 15 lutego 2005 r., K 48/04, OTK ZU 2/A/2005, poz. 15.
 Wyrok TK z 17 maja 2005 r., P 6/04, OTK ZU 5/A/2005, poz. 50.
 Wyrok TK z 23 maja 2005 r., SK 44/04, OTK ZU 5/A/2005, poz. 52.
 Wyrok TK z 28 czerwca 2005 r., SK 56/04, OTK ZU 6/A/2005, poz. 67.
 Wyrok TK z 5 lipca 2005 r., SK 26/04, OTK ZU7/A/2005, poz. 78.

- Postanowienie TK z 1 września 2005 r., Ts 51/05, OTK ZU 6/B.2005, poz. 251.
- Wyrok TK z 8 września 2005 r., P 17/04, OTK ZU nr 8/A/2005, poz. 90.
- Wyrok TK z 22 września 2005 r., P 46/07, OTK ZU8/A/2009, poz. 126.
- Wyrok TK z 13 grudnia 2005 r., SK 53/04, OTK ZU 11/A/2005, poz. 134,
- Wyrok TK z 14 grudnia 2005 r., SK 22/05, OTK ZU 11/A/2005, poz. 135,
- Wyrok TK z 24 kwietnia 2006 r., P 9/05, OTK ZU 4/A/2006.
- Wyrok TK z 19 września 2006 r., K 7/05, OTK ZU 7/A/2006, poz. 107.
- Wyrok TK z 11 października 2006 r., P 3/06, OTK ZU 9/A/2006, poz. 121.
- Wyrok TK z 26 października 2006 r., K 31/04, OTK ZU 9/A/2005, poz. 103.
- Wyrok TK z 30 października 2006 r., P 10/06, OTK ZU 9/A/2008, poz. 128.
- Wyrok TK z 20 lutego 2007 r., P 1/06, OTK ZU2/A/2007, poz. 11.
- Wyrok TK z 6 marca 2007 r., P 45/06, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 22.
- Wyrok TK z 13 marca 2007 r., K 8/07 OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 26.
- Postanowienie TK z 27 marca 2007 r., Ts 3/07, OTK ZU 4/B/2007/175.
- Wyrok TK z 29 maja 2007 r., P 20/06, OTK ZU6/A/2007, poz. 52.
- Wyrok TK z 19 lipca 2007 r., K 11/06, OTK ZU 7/A/2007, poz. 81.
- Wyrok TK z 23 października 2007 r., P 10/07, OTK ZU 9/A/2007, poz. 107.
- Wyrok TK z 7 listopada 2007 r., K 65/07, OTK ZU 4/A/2009, poz. 53.
- Wyrok TK z 20 listopada 2007 r., SK 57/05, OTK ZU 10/A/2007, poz. 125.
- Wyrok TK z 27 listopada 2007 r., SK 39/06, OTK ZU 10/A/2007, poz. 127.
- Postanowienie TK z 12 lutego 2008 r., P 62/07, OTK ZU 1/A/2008, poz. 17.
- Wyrok TK z 20 lutego 2008 r., K 30/07, OTK ZU1/A/2008, poz. 6.
- Wyrok TK z 12 maja 2008 r., SK 43/05, OTK ZU 4/A2008, poz. 5.
- Wyrok TK z 10 czerwca 2008 r., SK 17/07, OTK ZU 5/A/2008, poz. 78.
- Wyrok TK z 3 lipca 2008 r., K 38/07, OTK ZU 6/a/2008, poz. 102.
- Postanowienie TK z 8 lipca 2008 r., P 38/07, OTK ZU nr 6/A/2008, poz. 114.
- Wyrok TK z 10 lipca 2008 r., P 15/08, OTK ZU 6/A/2008, poz. 105.
- Wyrok TK z 28 lipca 2008 r., K 24/07, OTK nr 6A/2008, poz. 110.
- Wyrok TK z 29 września 2008 r., SK 52/05, OTK ZU7/A/2008, poz. 125.
- Wyrok TK z 30 września 2008 r., K 44/07 OTK ZU7/A/2008, po. 126.
- Wyrok TK z 15 października 2008 r., P 32/06, OTK ZU 8/A/2008, poz. 138.
- Postanowienie TK z 18 listopada 2008 r., SK 23/06, OTK ZU 9/A/2008, poz. 166.
- Wyrok TK z 24 listopada 2008 r., K 66/07, OTK ZU 9/A/2008, poz. 158.
- Wyrok TK z 17 grudnia 2008 r., P 16/08, OTK ZU 10/A/2008, poz. 181.
- Postanowienie TK z 10 marca 2009 r., SK 39/07, OTK ZU3/A2009, poz. 33.
- Postanowienie TK z 7 kwietnia 2009 r., P 7/08, OTK ZU4/A/2009, poz. 46.
- Postanowienie TK z 23 czerwca 2009 r., P 35/07, OTK ZU nr 6/A/2009, poz. 100.
- Wyrok TK z 9 lipca 2009 r., SK 48/06, OTK ZU 7/A/2009, poz. 108.
- Wyrok TK z 14 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK ZU, 7/A/2009, poz. 108.
- Postanowienie TK z 15 lipca 2009 r., SK 2/08, OTK nr 7A/2009, poz. 117.

- Wyrok TK z 16 lipca 2009 r., Kp 4/08, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 112.
Wyrok TK z 28 lipca 2009 r., P 5/07, OTK ZU7/A2009, poz. 114.
Wyrok TK z 6 października 2009 r., SK 46/07, OK ZU9/A/2009, poz. 132.
Wyrok TK z 14 października 2009 r., Kp 4/09, OTK ZU 9/A/2009, poz. 134.
Wyrok TK z 10 marca 2010 r., U 5/07, OTK ZU 3/A/2010, poz. 20.
Postanowienie TK z 16 marca 2010 r., P 3/07 OTK ZU 3/A/2010, poz. 30.
Wyrok TK z 23 listopada 2010 r., K 5/10, OTK ZU nr 9/A/2010, poz. 106.
Postanowienie TK z 29 listopada 2010 r., P 45/09, OTK ZU nr 9/A/2010, poz. 125.
Postanowienie TK z 5 kwietnia 2011 r., P 6/10, OTK ZU 3/A/2011, poz. 11.
Wyrok TK z 6 lipca 2011 r., P 12/09, OTK ZU 6/A/2011, poz. 51.
Wyrok TK z 19 lipca 2011 r., K 11/10, OTK ZU 6/A/2011, poz. 60.
Wyrok TK z 11 października 2011 r., K 16/10, OTK ZU nr 8/A/2011, poz. 80.
Wyrok TK z 18 października 2011 r., SK 39/09, OTK ZU8/a/2011, poz. 84.
Wyrok TK z 14 grudnia 2011 r., SK 42/11, OTK ZU 10/A/2011, poz. 118.
Wyrok TK z 9 lipca 2012 r., P 8/10, OTK ZU 7/A/2012, poz. 75.
Wyrok TK z 9 października 2012 r., P 27/11, OTK ZU 9/A/2012, poz. 104.
Wyrok TK z 6 listopada 2012 r., K 21/11, OTK ZU 10/A/2012, poz. 119.
Wyrok TK z 20 listopada 2012 r., SK 3/12, OTK ZU10/a/2012, poz. 123.
Wyrok TK z 5 marca 2013 r., U 2/11, OTK ZU 3/A/2013, poz. 24.
Postanowieniu TK z 25 marca 2013 r., Ts 153/12, bez publikatora.
Postanowienie TK z 8 lipca 2013 r., P 11/11, OTK ZU6/A/2013, poz. 91.
Wyrok TK z 18 grudnia 2013 r., P 43/12, OTK ZU 9/A/2013, poz. 139.
Wyrok TK z 12 lutego 2014 r., K 23/10, OTK ZU 2/A/2014, poz. 10.
Wyrok TK z 25 lutego 2014 r., SK 65/12, OTK ZU 2/A/2014, poz. 13.
Wyrok TK z 26 lutego 2014 r., K 22/10, OTK ZU nr 2/A/2014, poz. 15.
Wyrok TK z 14 marca 2014 r., P 27/13, OTK ZU 3/A/2014, poz. 30.
Postanowienie TK z 25 kwietnia 2014 r., Ts 298/12, bez publikatora.
Wyrok TK z 20 maja 2014 r., K 17/13, OTK ZU5/A/2014, poz. 53.
Wyrok TK z 17 lipca 2014 r., SK 35/12, OTK ZU7/A/2014, poz. 74.
Wyrok TK z 4 listopada 2014 r., SK 55/13, OTK ZU 10/A/2014, poz. 111.
Wyrok TK z 6 października 2015 r., SK 54/13 OTK ZU 9/A/2015, poz. 142.